

Territoriale Agenda 2030

Een toekomst voor alle plaatsen

#TerritorialAgenda A future for all places

Informele bijeenkomst van ministers die verantwoordelijk zijn voor ruimtelijke ordening, territoriale ontwikkeling en/of territoriale cohesie

1 december 2020, Duitsland

TERRITORIALE AGENDA 2030

Een toekomst voor alle plaatsen

I Preambule

- (1) Wij, de ministers die verantwoordelijk zijn voor ruimtelijke ordening, territoriale ontwikkeling en/of territoriale cohesie, hebben in samenwerking met de Europese Commissie, het Europees Parlement, het Europees Comité van de Regio's, het Europees Economisch en Sociaal Comité, de Europese Investeringsbank Groep en relevante Europese en nationale organisaties de in 2007 geïntroduceerde en in 2011 bijgewerkte Territoriale Agenda herzien. Wij zijn het eens over de Territoriale Agenda 2030.
- (2) Wij moedigen onze collega's in de buurlanden aan kennis te nemen van de Territoriale Agenda en deze samen met ons op Europees, transnationaal, macroregionaal en grensoverschrijdend niveau in de praktijk te brengen. Iedereen mag de Territoriale Agenda in eigen land op nationaal, regionaal en lokaal niveau gebruiken, alsook in samenwerking met andere landen.
- (3) Wij sporen iedereen die betrokken is bij ruimtelijke ordening en beleid voor territoriale ontwikkeling op alle administratieve en bestuurslagen in de Europese Unie (EU) en de buurlanden aan om de Territoriale Agenda in de praktijk te brengen. De Territoriale Agenda is overal van toepassing en is gericht op wederzijdse betrekkingen en het welzijn van de mensen.
- (4) De Territoriale Agenda is gebaseerd op de conclusies van het Espon-verslag "State of the European Territory" (2019), het Europees territoriaal referentiekader van Espon (2019) en "Het zevende verslag inzake economische, sociale en territoriale cohesie" van de Europese Commissie (2017). Daarnaast worden ook recente verslagen over ruimtelijke ordening, territoriale cohesie en territoriale ontwikkeling, het cohesiebeleid van de EU en de relevante onderdelen van het sectorale beleid van de Europese Commissie,

het Europees Comité van de Regio's en de Europese Investeringsbank Groep in aanmerking genomen.

- (5) In de Territoriale Agenda wordt rekening gehouden met recente beleidskaders en -agenda's, waaronder de Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling en de doelstellingen voor duurzame ontwikkeling van de Verenigde Naties (2015), de Parijs akkoord (2015), de nieuwe stedelijke agenda van de Verenigde Naties (2016), de discussienota van de Europese Commissie "Naar een duurzaam Europa in 2030" (2019), het voorstel voor het toekomstige cohesiebeleid 2021-2027 van de EU (2018), de stedelijke agenda voor de EU (2016), het nieuwe Leipzig charter (2020), de Cork 2.0-verklaring over een beter leven in plattelandsgebieden (2016) en de OESO-beginselen inzake stedelijk beleid en plattelandsbeleid (2019), alsook de Europese Green Deal, met zijn investeringsplan voor een duurzaam Europa en mechanisme voor een rechtvaardige transitie (2020), het herstelprogramma van de EU (2020) en de relevante conclusies van het Oostenrijkse, Roemeense, Finse en Kroatische voorzitterschap van de Raad van de EU.
- (6) De Territoriale Agenda biedt een actiegericht kader om de territoriale cohesie in Europa te bevorderen. Territoriale cohesie is een doel van de EU dat is ingevoerd bij het Verdrag betreffende de Europese Unie (artikel 3 VEU). Het houdt in dat een evenwichtige en harmonieuze territoriale ontwikkeling tussen en binnen landen, regio's, steden en gemeenten moet worden bevorderd en dat er een toekomst voor alle plaatsen en mensen in Europa moet worden gewaarborgd, voortbouwend op de diversiteit van plaatsen en op basis van subsidiariteit. Hierdoor worden meer gelijke kansen gecreëerd, met inbegrip van toegang tot openbare diensten voor mensen en ondernemingen, ongeacht waar zij gevestigd zijn. Op stedelijk niveau komen deze aspecten aan bod in het nieuwe Leipzig charter. Territoriale cohesie versterkt de solidariteit om convergentie te bevorderen en de ongelijkheden tussen meer welgestelde plaatsen en plaatsen met minder gunstige vooruitzichten of die achterop zijn geraakt, te verminderen. Territoriale cohesie helpt alle plaatsen zo goed mogelijk te presteren met hun eigen middelen door middel van plaatsgebonden investeringen. Dit biedt voordelen voor Europa als geheel en elk land afzonderlijk.

- (7) De Territoriale Agenda onderstreept het belang van en dient als oriëntatie voor een strategische ruimtelijke ordening. Daarnaast roept hij op om de territoriale dimensie van sectoraal beleid op alle bestuurslagen te versterken. De agenda is erop gericht een inclusieve en duurzame toekomst voor alle plaatsen te realiseren en bij te dragen tot de verwezenlijking van de doelstellingen voor duurzame ontwikkeling in Europa.
- (8) Het is cruciaal dat de ongelijkheden die Europa, landen, gemeenten en regio's belemmeren om voort te bouwen op hun succes, worden beperkt. Dat kan alleen worden bereikt door meer aandacht te besteden aan de diversiteit van de plaatsen in Europa, hun ontwikkelingspotentieel en hun uitdagingen.
- (9) Tijdens de herziening van de Territoriale Agenda heeft de COVID-19-pandemie ervoor gezorgd dat de beleidsvorming en de vooruitzichten voor toekomstige ontwikkelingen zijn veranderd. De gevolgen van en beleidsreacties op de pandemie verschillen per gebied doordat de omstandigheden verschillen. De pandemie laat dus zien dat gebieden ertoe doen en sterk van elkaar afhankelijk zijn. Territoriale cohesie moet een belangrijke rol spelen in het herstelproces. Territoriaal ontwikkelingsbeleid en samenwerking ten aanzien van gezamenlijke doelstellingen zijn van essentieel belang om de veerkracht van gemeenten, regio's en landen te vergroten en tegelijkertijd hun herstelprocessen te versterken.
- (10) Overeenkomstig het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (de artikelen 174, 175 en 349 VWEU) moeten alle beleidsmaatregelen en acties van de EU bijdragen tot economische, sociale en territoriale cohesie. Er zijn gezamenlijke inspanningen nodig om tot duurzame territoriale cohesie te komen en de ongelijkheden tussen mensen en plaatsen te beperken. Daartoe moeten sectoraal beleid, gemeentelijke, regionale, nationale, Europese en andere overheden en verschillende maatschappelijke groepen hun krachten bundelen. Zij moeten samenwerken om een evenwicht te vinden tussen inclusiviteit, duurzaamheid, concurrentievermogen en veerkracht door middel van participatieve en innovatieve geïntegreerde territoriale ontwikkeling.
- (11) Regionale en lokale overheden hebben mogelijk externe steun nodig om inclusieve en duurzame ontwikkeling te waarborgen. Dergelijke steun kan

worden verleend in het kader van het EU-cohesiebeleid en het plattelandsontwikkelingsbeleid binnen het gemeenschappelijk landbouwbeleid, met doelstellingen en investeringen in alle regio's. Dit is met name van belang voor gebieden met minder gunstige toekomstperspectieven, gebieden die achterop zijn geraakt en gebieden die kampen met ernstige en permanente natuurlijke of demografische belemmeringen.

- (12) De Europese Green Deal, met zijn investeringsplan voor een duurzaam Europa en mechanisme voor een rechtvaardige transitie, het daarmee verband houdende sectorale beleid van de EU en de werkzaamheden in verband met een langetermijnvisie voor plattelandsgebieden bieden de gelegenheid om synergieën tussen de Territoriale Agenda en overkoepelende strategieën en beleidsmaatregelen van de EU te bevorderen. De Green Deal verbindt duurzame en rechtvaardige transitiedoelstellingen met elkaar. Het doel ervan is immers ongelijk verdeelde gevolgen van de energietransitie tegen te gaan en broeikasgasemissies en het effect van klimaatverandering en andere milieuproblemen te verminderen. De Green Deal is erop gericht milieu- en klimaatuitdagingen om te zetten in kansen voor alle plaatsen en de transitie rechtvaardig en inclusief te maken voor iedereen. Zo biedt de Europese Green Deal de gelegenheid om synergieën tussen de Territoriale Agenda en overkoepelende strategieën en beleidsmaatregelen van de EU te bevorderen. De Green Deal sluit aan bij het idee van territoriale cohesie en de plaatsgebonden benadering, bouwt voort op de diverse mogelijkheden van alle plaatsen en verbetert het algehele territoriale evenwicht in Europa.
- (13) Wij verzoeken degenen die zich bezighouden met territoriale ontwikkeling en strategische ruimtelijke ordening op alle niveaus om de prioriteiten van de Territoriale Agenda over te nemen. Ook verzoeken wij degenen die verantwoordelijk zijn voor het uitstippelen en uitvoeren van sectoraal beleid — op alle bestuurslagen — om rekening te houden met deze prioriteiten. Samenhang tussen alle EU-, nationale en subnationale beleidsmaatregelen is belangrijk voor de territoriale cohesie. De meeste beleidsmaatregelen hebben een aanzienlijke territoriale impact en uiteenlopende gevolgen voor de territoriale ontwikkelingsmogelijkheden. Een gecoördineerd en plaatsgebonden beleid kan de samenhang en doeltreffendheid van dat beleid aanzienlijk

vergroten en de negatieve effecten van tegenstrijdige beleidsmaatregelen verminderen.

- (14) Wij roepen besluitvormers en autoriteiten in de lidstaten, regio's, grootstedelijke gebieden, steden, gemeenten, plattelandsgebieden en andere plaatsen op om bij te dragen aan een inclusieve en duurzame toekomst voor alle plaatsen en mensen. Plaatsen met gemeenschappelijke mogelijkheden of uitdagingen kunnen samenwerken om gemeenschappelijke oplossingen te vinden. Plaatsen met complementaire mogelijkheden kunnen hun comparatieve voordelen samen verkennen om extra ontwikkelingspotentieel te creëren. Wij zullen hen in staat stellen doeltreffendere beleidsmaatregelen te ontwikkelen door middel van nauwere samenwerking.
- (15) De plaatsgebonden benadering van beleidsvorming draagt bij tot territoriale cohesie. Zij is gebaseerd op horizontale en verticale coördinatie, empirisch onderbouwde beleidsvorming en geïntegreerde territorialeontwikkeling. Zij is gericht op verschillende bestuurslagen (interbestuurlijke beleidsaanpak), waardoor subsidiariteit wordt bevorderd. Zij brengt samenwerking en coördinatie tot stand tussen burgers, het maatschappelijk middenveld, bedrijven, onderzoeks- en wetenschappelijke instellingen en kenniscentra. Het uiteindelijke doel ervan is een uniek territoriaal potentieel te ontsluiten dat verband houdt met plaatsgebonden territoriaal kapitaal en territoriale kennis en middelen, terwijl de noodzaak van oplossingen op maat in verschillende soorten gebieden wordt erkend. De ontwikkeling en uitvoering van Europese, nationale, regionale en lokale strategieën met een plaatsgebonden benadering zal bijdragen tot de ontwikkeling en het concurrentievermogen van plaatsen op lange termijn.
- (16) De plaatsgebonden benadering, beleidscoördinatie en doeltreffende interbestuurlijke beleidskaders zijn gemeenschappelijke beginselen van de Territoriale Agenda en het nieuwe Leipzig charter. In de Territoriale Agenda worden deze beginselen aanbevolen als overkoepelende beginselen voor alle plaatsen en beleidssectoren. Het nieuwe Leipzig charter biedt richtsnoeren voor de toepassing ervan in steden en stedelijke gebieden en de functionele regio's en voorstedelijke gebieden daarvan. Daarom zijn wij voorstander van meer

samenwerking tussen en binnen de ruimtelijke niveaus, met inbegrip van partnerschappen tussen stedelijke en landelijke gebieden.

- (17) Zoals vastgelegd in het nieuwe Leipzig charter zorgen de beginselen van goed stadsbestuur en hoogwaardig ontwerp voor aantrekkelijke, inclusieve, duurzame en flexibele plaatsen, waardoor zij voor mensen prettiger en aantrekkelijker worden om te werken, te wonen en te recreëren. Het is van essentieel belang dat overheden bij de ontwikkeling van onze steden en dorpen proactief toewerken naar hoogwaardig en inclusief ontwerp.
- (18) Wij roepen gemeenschappen en het maatschappelijk middenveld in heel Europa op om te helpen om de toenemende ongelijkheden tussen mensen en tussen plaatsen weg te werken. Om Europa bijeen te houden is het van essentieel belang om bruggen te slaan tussen mensen met verschillende inkomens, onderwijsachtergronden, culturen, tradities en geloofsovertuigingen. Wij zullen bijdragen tot meer samenwerking en solidariteit tussen maatschappelijke organisaties om segregatie tegen te gaan, sociale inclusie te bevorderen en van diversiteit een middel te maken voor het welzijn van iedereen.
- (19) De diversiteit van plaatsen in Europa is een potentieel dat onvoldoende wordt benut. Plaatsgebonden beleidsvorming kan helpen om onbenut potentieel aan te boren. Het bundelen van de inspanningen in al het sectorale beleid, op alle bestuurslagen en in alle plaatsen en maatschappelijke groepen is essentieel voor een inclusief en duurzaam Europa dat toekomstperspectieven biedt voor alle mensen en plaatsen, gemeenschappelijke bestaansmiddelen beschermt en transitie vormgeeft.

II Waarom moeten wij actie ondernemen?

- (20) In recente studies, onder meer van Espon, de Europese Commissie, het Europees Comité van de Regio's, de Europese Investeringsbank, de Wereldbank en andere internationale, nationale en regionale actoren, wordt benadrukt dat Europa voor grote economische, sociale en milieu-uitdagingen staat, maar ook goede mogelijkheden heeft om de leefomstandigheden op alle plaatsen en voor alle mensen te verbeteren. Hiervoor zijn beleidsreacties nodig met een sterke territoriale dimensie en gecoördineerde benaderingen waarbij de diversiteit en de specifieke kenmerken van plaatsen worden erkend en benut.
- (21) Europa heeft veel verschillende soorten plaatsen, zoals hoofdstedelijke regio's, grootstedelijke gebieden, kleine en middelgrote steden, voorstedelijke gebieden, plattelandsgebieden, randgebieden, perifere gebieden, meest noordelijke gebieden, dunbevolkte gebieden, eilanden, kustgebieden, berggebieden, ultraperifere gebieden, grensoverschrijdende regio's, macroregio's, gebieden met bevolkingsafname, gebieden die een economische transformatie doormaken en gebieden die een industriële overgang doormaken. De ontwikkelingsmogelijkheden en -uitdagingen van deze plaatsen lopen sterk uiteen. Op alle niveaus, van sublokaal tot pan-Europees, nemen de economische en sociale verschillen tussen plaatsen en tussen mensen toe, net als de risico's voor en druk op het milieu. Ze zijn het gevolg van schaalvoordelen, van onevenwichtige toegang tot markten en gekwalificeerde arbeidskrachten en van verschillen in de kwaliteit van bestuur en openbare diensten. Bovendien hebben verbindingen en stromen tussen plaatsen, met name langs corridors, invloed op de mogelijkheden om potentieel te benutten of uitdagingen aan te gaan.

Kwaliteit van overheid en bestuur

- (22) De kwaliteit van de overheids- en bestuursprocessen is een belangrijk horizontaal beginsel voor lokale, regionale, nationale en Europese ontwikkeling. Ze vormt een belangrijke factor voor het welzijn van de samenleving en een voorwaarde voor een langdurige en duurzame stijging van de levensstandaard,

investeringen, het sociaal vertrouwen en de politieke legitimiteit. Om geïntegreerde plaatsgebonden strategieën en investeringen te ontwikkelen en uit te voeren, is samenwerking nodig tussen het sectorale beleid en de overheids- en bestuurslagen, terwijl ook de lokale gemeenschappen erbij moeten worden betrokken. Voortdurende capaciteitsopbouw op alle niveaus is met name van belang om de participatieve uitvoering van de strategieën te verbeteren.

- (23) Zoals in het zevende cohesieverslag wordt benadrukt, varieert in Europa de kwaliteit van overheid en bestuur op alle niveaus. De verschillen zijn het grootst tussen landen onderling, maar er zijn ook verschillen binnen landen. Een slechte kwaliteit van overheid en bestuur kan leiden tot een lager marginaal nut en rendement op investeringen in infrastructuur, menselijk kapitaal en technologie in het gebied.

Mensen en plaatsen drijven uit elkaar

Toenemend onevenwicht en ongelijkheid

- (24) De veranderende sociale en economische geografie van Europa gaat gepaard met toenemende ongelijkheid, waardoor mensen en plaatsen uit elkaar worden gedreven. Bij sommige maatschappelijke groepen en gemeenschappen bestaat de indruk dat de Europese en nationale doelstellingen en vooruitzichten niet gericht zijn op hun zorgen en toekomstverwachtingen. Dit komt tot uiting in het debat over de “geography of discontent”, oftewel de geografische spreiding van de onvrede. De groeiende sociale en economische verschillen in Europa hebben immers een ruimtelijke dimensie, zoals segregatie binnen steden, landelijke gebieden of regio’s, binnen regio’s of landen en binnen Europa. Toenemende ongelijkheden en verschillen leiden tot sterk uiteenlopende toekomstperspectieven. In de Territoriale Agenda worden deze uitdagingen benadrukt en onder de aandacht van de beleidsmakers gebracht.
- (25) Er moet actie worden ondernomen op de volgende gebieden:
- (26) **Leefkwaliteit:** De onderliggende doelstelling van al het overheidsbeleid moet zijn het welzijn en de leefkwaliteit van de burgers te verbeteren. Dit gaat verder dan economische prestaties, levensstandaarden en zuiver materiële aspecten,

maar omvat ook toegang tot hoogwaardige openbare diensten, bewegingsvrijheid en gezonde, veerkrachtige en hoogwaardige architectuur en bebouwde omgevingen. Er is ook een territoriale dimensie, variërend van verschillen tussen buurten zoals sociale uitsluiting en armoede in steden tot verschillen tussen regio's en landen.

- (27) **Diensten van algemeen belang:** De toegankelijkheid, nabijheid, betaalbaarheid en kwaliteit van openbare diensten zijn belangrijk voor de leefkwaliteit en de ontwikkeling van het bedrijfsleven. De behoefte aan meer kosteneffectiviteit en een efficiënt overheidsbeheer kan ertoe leiden dat diensten op bepaalde locaties worden stopgezet of geclusterd. Tegelijkertijd nemen de verwachtingen omtrent beschikbaarheid en kwaliteit toe. Verschillen in toegang tot diensten van algemeen belang kunnen ertoe leiden dat dienstverleners, ondernemingen en sociale activiteiten verhuizen naar gebieden met betere toegang op middellange tot lange termijn. Nieuwe technologieën voor onlinediensten kunnen de gevoeligheid van perifere gebieden voor dergelijke druk van verhuizing verminderen. Tegelijkertijd worden de uitdagingen in verband met de toegang tot betaalbare huisvesting in sommige gebieden steeds groter, met name waar de woningvoorraad sterk afneemt door tijdelijke huisvesting en toeristische diensten, wat dakloosheid, gentrificatie en sociale uitsluiting in de hand werkt.
- (28) **Demografische en maatschappelijke onevenwichtigheden:** Vergrijzing, binnenlandse migratie en migratie binnen Europa, met inbegrip van ontvolking, vormen een uitdaging voor de Europese socialezekerheidsstelsels en voor de lokale en regionale ontwikkeling. Deze demografische dynamiek heeft ernstige sociale gevolgen, zoals meer sociale uitsluiting en ongelijkheid, en levert uitdagingen op voor de openbare dienstverlening, arbeidsmarkten en huisvesting. Vergrijzing en migratie wijzen op verdere concentratie in stedelijke gebieden en ontvolking in landelijke en perifere gebieden. Dit geldt vooral voor afgelegen gebieden waar geen toegang is tot openbare diensten en economische en sociale kansen ontbreken. Extra-Europese migratiestromen, met inbegrip van de emigratie van jonge en getalenteerde mensen en de immigratie van vluchtelingen, kunnen deze uitdagingen nog verergeren.

- (29) **Digitalisering en de vierde industriële revolutie:** Digitalisering en revolutionaire technologieën zullen bepalend zijn voor de economische en maatschappelijke ontwikkeling in Europa. De vierde industriële revolutie zal ertoe leiden dat technologieën samensmelten en dat de grenzen tussen fysieke, digitale en biologische systemen vervagen, waardoor de arbeidsmarkt sterk zal veranderen. Door economische concentratie en nieuwe technische oplossingen die in hoog tempo wereldwijd worden ingevoerd, ontstaan er steeds meer “winner-takes-all”-economieën. Hierdoor wordt het belang van regio’s en stedelijke agglomeraties in economische overgang vergroot. Overheden en besluitvormers moeten voortdurend innoveren en dialogen aangaan met belanghebbenden om transitie voor te bereiden en beleid doeltreffend vorm te geven. Hierbij moet ook rekening worden gehouden met gegevensbescherming en privacyrechten, de gedigitaliseerde overheid en de Europese digitale transformatie. Verschillen in onderwijs, digitale vaardigheden en breedbandtoegang spelen een grote rol bij de toenemende territoriale ongelijkheden. Ouderen en mensen die in afgelegen plattelandsgebieden wonen (bijvoorbeeld in berggebieden of op eilanden) lopen vaak het risico te worden uitgesloten van digitale transformatieprocessen.
- (30) **Werkgelegenheid en economische ontwikkeling:** Lokale en regionale economieën in Europa zijn sterk met elkaar verbonden en van elkaar afhankelijk door complexe waardeketens. De economische en werkgelegenheidsvooruitzichten worden beïnvloed door ontwikkelingsomstandigheden waarop lokale, regionale, nationale en Europese besluitvormers geen invloed hebben. Op sommige plaatsen zijn de economische prestaties en werkgelegenheidskansen over het algemeen beter, bv. door een groter concurrentievermogen, grotere financiële en investeringscapaciteit, aantrekkelijke investeringsvoorwaarden, een gunstig klimaat voor het bedrijfsleven, ontwikkelde regionale infrastructuren, doeltreffende regionale innovatiesystemen, meer onderzoeks-, ontwikkelings- en innovatieactiviteiten, toegang tot goed onderwijs, geschoolde arbeidskrachten en een goed ondernemingsklimaat en natuurlijk milieu. Hierdoor wordt de relatieve positie van de meer welgestelde plaatsen versterkt en worden verschillen en onevenwichten in stand gehouden. Een ander belangrijk aspect is de stedelijke groei en polycentrische ontwikkeling.

- (31) **Onderlinge afhankelijkheden tussen plaatsen:** Hoewel sommige plaatsen in Europa uit elkaar drijven, is er ook sprake van toenemende onderlinge afhankelijkheid tussen plaatsen. Deze positieve en negatieve externe effecten betekenen dat ontwikkelingen op de ene plaats van invloed zijn op het potentieel op een andere plaats, zodat veranderingen in een deel van Europa gevolgen kunnen hebben voor andere delen van het continent. Deze onderlinge afhankelijkheden zijn het duidelijkst zichtbaar in de concentratie van economieën en de toenemende verschillen tussen bloeiende (vaak grootstedelijke) gebieden en achteruitgaande (vaak landelijke) gebieden. Zij zijn zichtbaar in de aanhoudende scheiding tussen kern en periferie in Europa en op nationaal niveau. Bij de binnengrenzen en met name de buitengrenzen van de EU is er sprake van ongelijkheden en verschillen in juridische, sociale en politieke stelsels, die van invloed zijn op de lokale en regionale ontwikkeling. Belemmeringen voor integratie tussen plaatsen kunnen leiden tot onderbenutte menselijke, culturele, economische en ecologische hulpbronnen in grensregio's, waardoor hun perifere ligging en sociale uitsluiting worden verergerd.
- (32) **Mondiale inbedding:** Europa is sterk verweven in de wereldeconomie. De lokale en regionale ontwikkeling in Europa wordt beïnvloed door mondiale strategieën en door geopolitieke en sociaal-economische ontwikkelingen waarop lokale en regionale besluitvormers geen invloed hebben, met inbegrip van de dynamiek in Eurazië en het Middellandse Zeegebied. Veel Europese burgers en bedrijven nemen deel aan wereldwijde sociale en economische netwerken. De ontwikkeling in Europese regio's, grootstedelijke gebieden en steden hangt dan ook samen met andere plaatsen en met de stromen van goederen, diensten, investeringen, mensen en ideeën over de hele wereld. Kortom, exogene ontwikkelingen beïnvloeden de ontwikkelingsperspectieven voor plaatsen in Europa. De mogelijkheden noch de kwetsbaarheden in verband met mondiale ontwikkelingen zijn gelijkelijk verdeeld over Europa. Bovendien heeft de COVID-19-pandemie de kwetsbaarheid van wereldwijde toeleveringsketens en een gebrek aan veerkracht in verschillende economische sectoren en gebieden blootgelegd.

Duurzame ontwikkeling en klimaatverandering

Toenemende druk op het milieu

- (33) Wereldwijde uitdagingen op het gebied van duurzame ontwikkeling zijn bijzonder relevant voor de lokale en regionale ontwikkeling en de levensomstandigheden in Europa. Het gaat hierbij met name om de klimaatverandering, de aantasting van het milieu en de overgang naar een klimaatneutrale economie. De toenemende urgentie om de klimaatverandering, veerkracht en de overgang naar duurzamere ontwikkeling aan te pakken wordt benadrukt in politieke en maatschappelijke discussies, zoals onderstreept in de doelstellingen voor duurzame ontwikkeling van de Verenigde Naties. Deze punten van zorg worden strategisch vertaald in een EU-agenda via de Europese Green Deal en de landverslagen in het kader van het Europees Semester. Een overgang naar duurzame ontwikkeling brengt verschillende mogelijkheden en uitdagingen met zich mee voor verschillende plattelandsgebieden, steden en regio's.
- (34) Er moet actie worden ondernomen op de volgende gebieden:
- (35) **Klimaatverandering:** De gevolgen van de klimaatverandering verschillen aanzienlijk tussen de Europese geografische regio's, die een verschillende mate van kwetsbaarheid hebben. De grotere kans op een stijging van de zeespiegel, hittegolven, bosbranden, droogte, woestijnvorming, andere vormen van land- en bodemaantasting, overstromingen en andere natuurrampen en gemengde natuurlijke en technische gevaren vragen om plaatsgebonden maatregelen, samenwerking en gecoördineerd beleid. Maatregelen voor matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering kunnen zelfs leiden tot nieuwe ontwikkelingskansen voor plaatsen. Het kan hierbij gaan om de landbouw, de bio-economie, groene, blauwe en circulaire economieën en de productie van hernieuwbare energie. De gevolgen van de klimaatverandering en de matigings- en aanpassingsmaatregelen hangen af van de territoriale context en vereisen een reactie op maat op alle niveaus.
- (36) **Verlies van biodiversiteit en landgebruik:** Het snelle door de mens veroorzaakte verlies aan biodiversiteit vormt een ernstige bedreiging voor

ecosystemen en de levensomstandigheden op lange termijn. Dit heeft gevolgen voor de bestaansmiddelen, de leefkwaliteit en de lokale economieën. De toename van het ruimtebeslag en het land- en kustgebruik, de afdekking van de bodem en de verstedelijking leiden tot minder open ruimten, biodiversiteit en vruchtbare bodem. Bovendien dragen ze bij tot stedelijke warmte-eilanden die de werking van ecosystemen beïnvloeden. Tegelijkertijd bieden verlaten, verwaarloosde en onderbenutte gebieden mogelijkheden voor veranderingen in het landgebruik.

- (37) **Kwaliteit van lucht, bodem en water:** Dit is essentieel voor het welzijn van de mens. Luchtverontreiniging, lawaai, verontreinigde grond en vervuilde grond- en oppervlaktewaterlichamen veroorzaken ernstige gezondheidsproblemen, waarbij er sprake kan zijn van correlatie met sociale ongelijkheid. Er bestaan niet alleen tussen landen en regio's verschillen in de toegang tot schone lucht, schoon water en een schone bodem, maar ook tussen stedelijke en plattelandsgebieden en binnen steden en grootstedelijke gebieden.
- (38) **Zekere, betaalbare en duurzame energie:** Europese burgers en bedrijven moeten toegang hebben tot duurzame, zekere en betaalbare energievoorziening. Dit is belangrijk voor de lokale en regionale ontwikkeling. De omvangrijke invoer uit derde landen die kwetsbaar zijn voor economische of politieke instabiliteit leidt tot grotere problemen voor de energiezekerheid. De schommelende energieprijzen en de toenemende emissies onderstrepen de noodzaak van duurzame en veerkrachtige oplossingen zoals hernieuwbare energie, groenere en koolstofvrije economische activiteiten en andere maatregelen voor een hogere energie-efficiëntie en een lager energieverbruik. Een ontoereikende energie-infrastructuur en afhankelijkheid van bestaande netwerken vergen een gediversifieerde energieproductie en -voorziening en de ontwikkeling en integratie van de energiemarkt.
- (39) **Rechtvaardige transitie:** Om tegen 2050 een klimaatneutrale economie tot stand te brengen, zijn in heel Europa CO₂-reductie maatregelen nodig. De economische, milieu- en sociale kosten van deze transitie zijn vooral hoog voor de gebieden en bevolkingsgroepen die het meest afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen en industrieën die aanzienlijke hoeveelheden broeikasgassen

uitstoten. Bij een rechtvaardige transitie is het de bedoeling dat vooruitgang in de richting van een klimaatneutrale economie op eerlijke wijze wordt geboekt, geen enkele persoon of plaats achterop raakt en een hoge leefkwaliteit voor iedereen wordt gewaarborgd. Voor de gebieden die negatieve gevolgen van het transitieproces ondervinden zijn investeringen nodig, zodat regio's en mensen in staat worden gesteld de sociale, economische en milieueffecten van de transitie naar een klimaatneutrale economie tegen 2050 aan te pakken.

- (40) **Circulaire waardeketens:** De circulaire economie is een belangrijke doelstelling voor een CO₂/klimaatneutrale economie. De circulaire economie heeft tot doel materiaal- en energiekringlopen te sluiten door middel van duurzaam ontwerp, onderhoud, reparatie, hergebruik, herproductie, renovatie en recycling. Industriële symbiose in regionale waardeketens is belangrijk. De overgang van de Europese economieën naar een plaatsgebonden circulair en koolstof-/klimaatneutraal model heeft een territoriale dimensie en kan functionele regio's versterken. De economische welvaart van plaatsen hangt af van het concurrentievermogen en de creativiteit van de ondernemingen en startende bedrijven aldaar, alsook van de lokale hulpbronnen, kenmerken en tradities, het cultureel, sociaal en menselijk kapitaal en de innovatiecapaciteit. In het algemeen verkeren stedelijke gebieden in een betere positie om trends op dit gebied te signaleren dan dunbevolkte gebieden en randgebieden, waar het vaak aan kritische massa ontbreekt. Grote en kleinere steden en plaatsen waar veel vakmanschap aanwezig is, kunnen niettemin baat hebben bij een circulaire economie wat betreft activiteiten op het gebied van reparatie, hergebruik en delen op lokaal en regionaal niveau.
- (41) **Natuur, landschap en cultureel erfgoed:** Natuurlijk kapitaal en cultureel erfgoed zijn middelen voor lokale en regionale ontwikkeling, die unieke kansen bieden voor ontwikkeling en gebieden met een hoge leefomgevingskwaliteit. Een duurzaam en doeltreffend gebruik van hulpbronnen moet de lokale gemeenschappen ten goede komen en lokale zakelijke kansen bevorderen. Overexploitatie van deze middelen kan echter een bedreiging vormen voor een lokale of regionale economie. Verstedelijking, intensieve landbouw en visserij, energieproductie, mijnbouw, industriële activiteiten, vervoer en andere ontwikkelingen in infrastructuur kunnen, met name wanneer coördinatie

ontbreekt, ernstige problemen veroorzaken. Een toegenomen en ongecoördineerd gebruik van de maritieme ruimte en mariene hulpbronnen kan van invloed zijn op duurzame ontwikkeling, terwijl veranderingen in het gebruik van land en zee, verstedelijking en massatoerisme een bedreiging vormen voor cultuurgoed en landschappen en kunnen leiden tot versnippering van natuurlijke habitats en ecologische corridors.

Er moet actie worden ondernomen

- (42) In Europa hebben de toenemende ongelijkheden tussen plaatsen en tussen mensen en de niet-duurzame ontwikkelingen een kritiek niveau bereikt. Op alle geografische en bestuurlijke niveaus zijn meer gezamenlijke acties nodig om alle mensen, gemeenschappen en plaatsen in Europa een positief toekomstperspectief te kunnen bieden. Het is tijd om een beter beeld te krijgen van de territoriale effecten van sectoraal beleid en deze effecten adequaat aan te pakken. Wij willen een bijdrage leveren aan duurzame ontwikkeling en aan het bijeenhouden van Europa door de volgende territoriale prioriteiten voor Europa te verwezenlijken.

III Territoriale prioriteiten voor Europa

---

(43) Voor een duurzame toekomst voor alle plaatsen en mensen in Europa zijn acties nodig die gebaseerd zijn op:

- een gemeenschappelijk besef dat de ontwikkelingsbehoeften en de effecten van toekomstige ontwikkelingen per plaats in Europa verschillen, dat kan worden versterkt door de uitwisseling van kennis en ervaringen die zijn opgedaan met specifieke oplossingen en de daarmee verband houdende steunregelingen; en
- samenwerking en coördinatie tussen plaatsen, bestuurslagen, beleidssectoren en maatschappelijke groepen om complexe problemen aan te pakken en diverse mogelijkheden te benutten, onder meer via het cohesiebeleid van de EU, het plattelandsontwikkelingsbeleid, Interreg of andere instrumenten ter bevordering van geïntegreerde territoriale of lokale ontwikkeling.

(44) Daarom formuleren wij twee overkoepelende doelstellingen, een rechtvaardig Europa en een groen Europa, die zes prioriteiten hebben voor de ontwikkeling van de openbare ruimte in Europa als geheel en alle plaatsen daarbinnen:

EEN RECHTVAARDIG EUROPA

---

dat toekomstperspectieven biedt voor alle plaatsen en mensen

(45) De prioriteiten voor een rechtvaardig Europa onderstrepen de territoriale dimensie en de bijdrage van ruimtelijke ordening aan de overkoepelende beleidsprioriteiten. Deze prioriteiten omvatten economische, sociale en territoriale cohesie, de Europese pijler van sociale rechten, een Europa dat dichterbij de burger staat, een meer inclusieve, duurzame en geïntegreerde ontwikkeling van plaatsen, een rechtvaardige transitie en territoriale integratie in Europa.

EEN EVENWICHTIG EUROPA

Een evenwichtigere territoriale ontwikkeling waarbij de diversiteit van Europa wordt benut

- (46) De territoriale diversiteit van Europa biedt een aanzienlijk ontwikkelingspotentieel. Dit kan bijdragen tot een evenwichtigere territoriale ontwikkeling, het tegengaan van buitensporige concentratie, het versterken van secundaire groeikernen en het verminderen van ongelijkheden tussen mensen en tussen plaatsen. Samenwerking in polycentrische netwerken van steden, grootstedelijke gebieden en regio's draagt bij tot een betere verspreiding van het ontwikkelingspotentieel. Daarom zullen wij actie ondernemen om wijken, gemeenschappen, gemeenten, districten, regio's en lidstaten aan te moedigen samen te werken bij het reageren op mondiale maatschappelijke uitdagingen, het verbeteren van de arbeids-, leef- en bedrijfsomstandigheden op alle plaatsen en het versterken van de sociaal-economische welvaart, innovatiecapaciteit, de posities in mondiale waardeketens en het mondiale concurrentievermogen in heel Europa.
- (47) De polarisatie tussen de kern van Europa en haar periferie, haar hoofdsteden, grootstedelijke gebieden, steden, plattelandsgebieden en gebieden met specifieke geografische en demografische kenmerken ondermijnt een evenwichtige territoriale ontwikkeling. Vooral kleine en middelgrote steden hebben onderbenut potentieel om polarisatie te verminderen. Zij spelen een cruciale rol bij de regionale economische ontwikkeling en het maatschappelijk welzijn, met name door nationale en internationale toegankelijkheid en goede toegang tot diensten op lokaal en regionaal niveau. Polycentrische netwerken kunnen ook bijdragen tot duurzamer vervoer. Wij nodigen beleidsmakers op alle niveaus uit om polycentrische ontwikkelingsmodellen te bevorderen waarbinnen alle plaatsen een rol spelen.
- (48) Europa heeft uiteenlopende gebieden, zoals kustgebieden, eilanden, berggebieden, randgebieden, vlakten, rivierdalen en meren. Al deze gebieden hebben unieke ontwikkelingsuitdagingen en -mogelijkheden, maar door hun afgelegen ligging en specifieke kenmerken kampen ultraperifere gebieden met bijzondere ontwikkelingsuitdagingen. Wij zullen actie ondernemen om

besluitvormers op alle bestuurslagen aan te moedigen het unieke potentieel van gebieden met specifieke geografische kenmerken te benutten en de beperkingen van deze gebieden adequaat aan te pakken via geïntegreerde en op samenwerking gebaseerde benaderingen.

FUNCTIONELE REGIO'S

Convergente lokale en regionale ontwikkeling, minder ongelijkheid tussen plaatsen

- (49) Steden zijn, ongeacht hun omvang, de drijvende kracht achter economische en sociale ontwikkeling. Het zijn ook aantrekkelijke plaatsen om te wonen, te werken, te bezoeken en te investeren. Samenwerking en netwerkvorming binnen en tussen steden en hun omliggende gebieden in dezelfde functionele regio openen ontwikkelingsperspectieven voor alle plaatsen, waarbij rekening wordt gehouden met de noodzaak om de banden tussen stad en platteland te bevorderen. Dergelijke functionele regio's doorbreken vaak de bestaande administratieve afbakeningen. Zij verschillen afhankelijk van het functionele karakter en de onderlinge verbindbaarheid, zijn zeer dynamisch en kunnen in de loop van de tijd verschuiven. Besluitvormers in steden die buiten hun administratieve grenzen op zoek gaan naar samenwerking met omliggende gebieden, kunnen ertoe bijdragen dat hun plaats fungeert als motor voor intraregionale groei. Dit gaat niet ten koste van, maar komt juist ten goede aan de omliggende gemeenschappen en plattelandsgebieden. Samen kunnen steden en hun omliggende gebieden zorgen voor een gezonde en betaalbare leefomgeving, waardoor verdere verstedelijking wordt voorkomen en het ruimtebeslag afneemt. Wij zullen de dialoog aangaan met besluitvormers in steden van elke omvang, met het oog op een geïntegreerde aanpak op verschillende bestuurslagen. Dit betekent dat mensen van verschillende bestuurslagen, met name lokaal en regionaal, en diverse beleidssectoren en maatschappelijke groepen, hierbij moeten worden betrokken.
- (50) Europa heeft diverse stedelijke, voorstedelijke, plattelands-, perifere en dunbevolkte gebieden. Sommige daarvan hebben te maken met segregatie of kampen met ernstige ontvolking. Hun ontwikkeling hangt nauw samen met unieke lokale kenmerken en relaties met andere plaatsen, toegankelijkheid en

toegang tot openbare diensten, onderwijsmogelijkheden en internetverbindingen, gediversifieerde economische activiteiten en ondernemerschap, en met hun ecologische functies en ecosysteemdiensten. Op stedelijk niveau komen deze aspecten aan bod in het nieuwe Leipzig charter. Wij zullen in contact treden met lokale en regionale besluitvormers om de samenwerking inzake plaatsgebonden langetermijnstrategieën voor deze gebieden te versterken en duurzame functionele banden tussen naburige gebieden aan te pakken. Dat doen wij onder meer door middel van ruimtelijke ordening en instrumenten van het EU-cohesiebeleid, het plattelandsontwikkelingsbeleid en EU-beleid zoals geïntegreerde territoriale investeringen, vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling of andere instrumenten ter bevordering van geïntegreerde territoriale of lokale ontwikkeling. Het is mogelijk dat deze al bestaan op het grondgebied.

EENWORDING OVER DE GRENZEN HEEN

Gemakkelijker wonen en werken in het buitenland

- (51) Territoriale en maritieme samenwerking tussen plaatsen in verschillende landen helpt om het ontwikkelingspotentieel beter te benutten en gemeenschappelijke uitdagingen aan te gaan. Het bundelen van krachten over de grenzen heen, met inbegrip van Interreg-programma's en -projecten, kan een kritische massa voor ontwikkeling genereren en synergieën bevorderen. Tegelijkertijd kan het de economische, sociale en ecologische versnippering en negatieve externe effecten verminderen. Dit omvat ecosystemen, natuurlijk en cultureel erfgoed, arbeidsmarkten, openbare dienstverlening en stedelijke netwerken die door binnen-, buiten-, land- of zee grenzen worden verdeeld. Wij zullen actie ondernemen om stabiele grensoverschrijdende, transnationale en interregionale samenwerking te integreren in macroregionale, nationale, regionale en lokale ontwikkelingsstrategieën. Voorbeelden van stabiele benaderingen die naast afzonderlijke projecten de samenwerking tussen administratieve gebieden vergemakkelijken, zijn onder meer strategische Interreg-samenwerking, het initiatief inzake kennis- en innovatiegemeenschappen van het Europees Instituut voor innovatie en technologie (EIT-KIG-initiatieven), platforms voor slimme-specialisatiestrategieën, EU-consortia voor strategische waardeketens,

samenwerking in het kader van Horizon Europa, Europese groeperingen voor territoriale samenwerking, algemene programma's van het cohesiebeleid van de EU, macroregionale strategieën, samenwerking tussen grootstedelijke gebieden, bestuur van functionele regio's, grensoverschrijdende planning en grensoverschrijdende wettelijke overeenkomsten. Voor zover nodig steunen wij ook de ontwikkeling van nieuwe strategische documenten en de bevordering van gezamenlijke ontwikkeling, waarbij burgers over de grenzen heen worden betrokken.

- (52) Er zijn nog veel juridische en administratieve belemmeringen voor een nauwere grensoverschrijdende samenwerking. Wij zullen de dialoog met beleidsmakers op alle bestuurslagen intensiveren om het nationale sectorale beleid tussen de landen te coördineren en de bestaande belemmeringen voor samenwerking te verminderen.

EEN GROEN EUROPA

---

dat de gemeenschappelijke bestaansmiddelen beschermt en de maatschappelijke transitie vormgeeft

- (53) De prioriteiten in het kader van een groen Europa onderstrepen de bijdrage van de territoriale dimensie en ruimtelijke ordening aan overkoepelende beleidsprioriteiten zoals de doelstellingen voor duurzame ontwikkeling van de Verenigde Naties, het Verdrag inzake biologische diversiteit, de Europese Green Deal, de Parijs akkoord, de biodiversiteitsstrategie van de EU voor 2030, het Europees Landschapsverdrag en de bosstrategie van de EU. Andere relevante prioriteiten betreffen een Europa dat klaar is voor het digitale tijdperk, duurzame mobiliteit en een volledig geïntegreerd Europees vervoersnetwerk, de overgang naar een circulaire economie in Europa en de toepassing van een ecosysteemgerichte aanpak.

EEN GEZOND MILIEU

Betere ecologische bestaansmiddelen, klimaatneutrale en veerkrachtige steden en regio's

- (54) Ecosystemen, met inbegrip van landbouw-, bos-, grasland-, zoetwater- en mariene ecosystemen, zijn essentieel voor het menselijk bestaan en belangrijk voor duurzame ontwikkeling op lange termijn. Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat zij duurzaam toegankelijk zijn voor het brede publiek, goed functioneren, veerkrachtig zijn, worden verbeterd, in een gezonde staat verkeren en inkomsten genereren voor de lokale bevolking en bedrijven. Dit helpt de klimaatverandering te matigen, het verlies aan biodiversiteit tegen te gaan, de levering van ecosysteemdiensten te waarborgen en het publiek bewust te maken van al het bovenstaande. Geïntegreerd beheer is van bijzonder belang, rekening houdend met de verschillende geografische kenmerken. Wij steunen de ontwikkeling van op de natuur gebaseerde oplossingen en groene en blauwe infrastructuurnetwerken die ecosystemen en beschermde gebieden met elkaar verbinden in de ruimtelijke ordening, het landbeheer en ander beleid, alsook de ontwikkeling van nieuwe instrumenten voor crisisbeheer om de veiligheid en veerkracht van plaatsen te vergroten.
- (55) Klimaatverandering en verlies van biodiversiteit vormen een bedreiging voor de bestaansmiddelen. Risico- en rampenbeheersing en preventiemaatregelen zijn belangrijk voor het opbouwen van veerkrachtige gemeenschappen. Wij zullen de natuurlijke grenzen van de gemeenschappelijke bestaansmiddelen van Europa respecteren en de veerkracht van alle door de klimaatverandering getroffen plaatsen vergroten. Dit kan door lokale en regionale strategieën voor klimaatneutrale steden en regio's te ontwikkelen. Mogelijke mitigatie- en aanpassingsmaatregelen omvatten het bevorderen van een duurzaam landgebruik, open ruimten en openbare groene gebieden, het herstellen van aangetast land en aangetaste kustgebieden, het bestrijden van ontbossing en het behoud van oceanen en waterlichamen. Andere mogelijke maatregelen zijn het voorkomen van verstedelijking en stedelijke warmte-eilanden, de aanleg van groene infrastructuur, het verbeteren van de luchtkwaliteit, zorgen voor een toestand zonder nettoruimtebeslag tegen 2050, het versterken van de levering van ecosysteemdiensten en het verbeteren van de integratie van ruimtelijke ordening op het vasteland en maritieme ruimtelijke ordening.

- (56) Het natuurlijk kapitaal en cultureel erfgoed van Europa is een unieke en gevarieerde middel die moet worden beschermd, beheerd en verder ontwikkeld. Gebieden die rijk zijn aan natuurlijk en cultureel erfgoed of unieke landschappen moeten deze middelen en het onbenutte potentieel ervan optimaal benutten. Zij moeten een evenwicht vinden tussen natuurbehoud, duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen en economische ontwikkeling, onder meer door milieuvriendelijke banen te scheppen, groei en welzijn van gemeenschappen te bevorderen of samen te werken met innovatieve sociale ondernemers. Wij zullen ons concentreren op het versterken van het bewustzijn en het in staat stellen van lokale en regionale gemeenschappen om hun (gebouwde) omgevingen, landschappen, materieel en immaterieel cultuurofgoed en andere unieke waarden te beschermen, herstellen, gebruiken en hergebruiken via instrumenten van het EU-cohesiebeleid, het plattelandsontwikkelingsbeleid, ruimtelijke ordening of andere instrumenten ter bevordering van onder andere geïntegreerde territoriale of lokale ontwikkeling. Deze kunnen in feite al op het grondgebied aanwezig zijn.

CIRCULAIRE ECONOMIE

Sterke en duurzame lokale economieën in een geglobaliseerde wereld

- (57) Circulariteit betekent dat materiaal-, water- en energiestromen worden beheerd. Het omvat hergebruik en recycling van producten zoals gebouwen, bouwmaterialen en afvalwater op basis van levenscyclusanalyses en renovatie van gebouwen in verband met energiebesparing. De overgang van de Europese economieën naar een plaatsgebonden circulaire en koolstof-/klimaatneutrale economie hangt af van het concurrentievermogen en de middelen van lokale en regionale actoren. In een geglobaliseerde economie vereist dit de totstandbrenging van industriële symbiose, waardoor het mondiale concurrentievermogen en de lokale middelen worden samengebracht. Wij steunen de overgang van Europa naar een circulaire economie en de ontwikkeling van plaatsgebonden industriële symbiose, waarbij ook rekening wordt gehouden met de noodzaak van een duurzaam bodem- en landgebruik.
- (58) Om de veelzijdige territoriale middelen van Europa beter te benutten voor de overgang naar een circulaire economie, steunen wij de ontwikkeling van lokale en regionale strategieën voor de circulaire economie waarbij lokale en wereldeconomieën aan elkaar worden gekoppeld. Deze strategieën moeten

voortbouwen op lokale middelen en op de innovatiecapaciteit en tegelijkertijd een koppeling maken tussen overgangprocessen op energie- en economisch gebied voor een plaatsgebonden circulaire economie. Strategieën voor slimme specialisatie en Europees onderzoeks- en innovatiebeleid, zoals Horizon Europa of het gezamenlijk programmeringsinitiatief “Een stedelijk Europa”, kunnen een belangrijke rol spelen in de overgang naar een circulaire economie.

- (59) Lokale producten, markten, het ondernemingsklimaat, opleiding, ondernemerschap, grotere zelfvoorziening en sterke gemeenschappen zijn belangrijk om veerkrachtige lokale economieën en voordelen voor het milieu te creëren. Gediversifieerde lokale economieën helpen de kwetsbaarheid voor externe krachten te verminderen en ondersteunen de overgangprocessen op energie- en economisch gebied. Wij moedigen de versterking van de innovatiecapaciteit in alle regio's aan, met inbegrip van lokale strategieën voor energietransitie en maatregelen in de sectoren bouw, vervoer en bio-economie.

DUURZAME VERBINDINGEN

Duurzame digitale en fysieke connectiviteit van plaatsen

- (60) Fysieke en digitale verbindingen zijn belangrijk voor de Europese samenlevingen en economieën. Ze brengen ook grote milieuproblemen met zich mee. Daarom zijn er slimme, duurzame en veilige vormen van vervoer en verbindingen nodig, met name om de prioriteiten van een evenwichtig Europa en van evenwichtige functionele regio's te ondersteunen.
- (61) De overgang naar een duurzame digitale samenleving kan decentrale en duurzame ontwikkelingen ondersteunen. E-inclusie, waarbij mensen, ondernemingen en plaatsen profiteren van digitalisering, is afhankelijk van eerlijke en betaalbare toegang tot kwalitatief hoogwaardig internet, mobiele telefoonverbindingen van de volgende generatie en digitale vaardigheden, rekening houdend met duurzaamheid en gezondheidskwesties. Het gaat hierbij in het bijzonder om de toegang tot e-bestuur en e-diensten van algemeen belang die van invloed zijn op de leefkwaliteit en het concurrentievermogen van plaatsen. Wij zullen belanghebbenden uitnodigen om een dialoog aan te gaan over de behoefte aan een goede toegang tot snelle vaste en mobiele communicatienetwerken op alle plaatsen, en over de noodzaak van een digitale infrastructuur met een kleine koolstofvoetafdruk en een geringe impact op de

gezondheid van de mens. Dit kan bijdragen tot goede leef- en bedrijfsomstandigheden in heel Europa.

- (62) De toegang tot intermodaal goederen- en passagiersvervoer is belangrijk voor alle plaatsen in Europa. Efficiënte en milieuvriendelijke vervoersoplossingen worden steeds belangrijker voor de verwezenlijking van de doelstellingen ten aanzien van klimaat, luchtverontreiniging en lawaai, en om te zorgen voor toegankelijkheid van en verbindingen tussen alle regio's in Europa. Hiertoe behoren zowel afzonderlijke vervoerswijzen als gecombineerd vervoer. Wij zullen zorgen voor een verdere verbetering van de verbanden tussen regionale planning en de ontwikkeling van trans-Europese netwerken, met name langs kernnetwerkcorridors. Door alle plaatsen met grote vervoersknooppunten met elkaar te verbinden, worden internationale handelsverbindingen en lokale ontwikkelingsmogelijkheden ondersteund. Het cohesiebeleid van de EU en de Connecting Europe Facility zijn belangrijk om dit te bereiken.
- (63) Betrouwbare secundaire en lokale vervoersnetwerken die verbonden zijn met transnationale netwerken en stadscentra zijn van essentieel belang voor de leefkwaliteit en voor zakelijke kansen. Dit geldt met name voor steden, plattelands-, perifere en dunbevolkte gebieden, eilanden, berggebieden en ultraperifere gebieden. Wij verzoeken planologen en vervoersplanners nieuwe, in sociaal en ecologisch opzicht progressieve modellen voor lokale en regionale "mobiliteit als dienst" te onderzoeken en samen te werken aan multimodale en milieuvriendelijke toegankelijkheid van en binnen stadscentra. Instrumenten van het cohesiebeleid van de EU, duurzame stedelijke mobiliteitsplannen of andere instrumenten ter bevordering van geïntegreerde territoriale of lokale ontwikkeling zijn hiervoor belangrijk en kunnen in feite al op het grondgebied aanwezig zijn.

IV Prioriteiten in de praktijk brengen

---

(64) De in de Territoriale Agenda 2030 geformuleerde prioriteiten moeten worden ondersteund door acties van de betrokken actoren. Alleen dan kunnen de prioriteiten van de Territoriale Agenda, de bezorgdheid over ruimtelijke ongelijkheden en de overgang naar een koolstof-/klimaatneutrale economie op passende wijze worden aangepakt. Samen moeten de acties zorgen voor de versterking van:

- bestuur op verschillende niveaus;
- plaatsgebonden benaderingen;
- territoriale effecten en samenhang van gecoördineerd sectoraal beleid;
- samenwerking tussen gebieden;
- territoriale cohesie op Europees niveau;
- territoriale cohesie op grensoverschrijdend, transnationaal, inter- en intraregionaal niveau; en
- de bijdragen van de lidstaten en naburige landen aan de territoriale cohesie.

(65) De bovenstaande punten houden nauw verband met de beginselen van goed stadsbestuur zoals uiteengezet in het nieuwe Leipzig charter. Dit zijn stedelijk beleid voor het algemeen belang, een geïntegreerde aanpak, participatie en cocreatie, bestuur op verschillende niveaus en een plaatsgebonden aanpak.

Oproep aan de belangrijkste actoren

---

(66) Voor de toepassing van de Territoriale Agenda is informele samenwerking op meerdere niveaus tussen de lidstaten, subnationale overheden, de Europese Commissie, het Europees Parlement, het Europees Comité van de Regio's, het Europees Economisch en Sociaal Comité, de Europese Investeringsbank en andere relevante actoren vereist. De toepassing van de Territoriale Agenda zou gebaat zijn bij samenwerking met degenen die verantwoordelijk zijn voor de

Europese Agenda Stad, het nieuwe Leipzig charter, het cohesiebeleid en het plattelandsontwikkelingsbeleid van de EU, de uitvoering van het herstelplan van de EU en de macroregionale en zeebekkenstrategieën van de EU.

- (67) **Intergouvernementele samenwerking tussen de lidstaten** zal de samenwerking inzake de prioriteiten van de Territoriale Agenda op Europees niveau met de Europese Commissie, het Europees Parlement, het Europees Comité van de Regio's, het Europees Economisch en Sociaal Comité en de Europese Investeringsbank versterken. Om de twee jaar zullen de lidstaten de voortgang bij de toepassing van de Territoriale Agenda, met name initiatieven en acties, bespreken tijdens een vergadering van het netwerk van contactpunten voor territoriale cohesie. De resultaten van deze voortgang worden besproken tijdens vergaderingen van de directeuren-generaal voor territoriale againt cohesie. Om de dialoog over de wisselwerking tussen territoriale ontwikkeling en sectoraal beleid te versterken, zou er in het kader van de vergaderingen van de directeuren-generaal voor territoriale cohesie ook samen met vertegenwoordigers van territoriaal relevante beleidssectoren kunnen worden vergaderd.
- (68) **De individuele lidstaten** zullen de prioriteiten van de Territoriale Agenda onder de aandacht brengen en relevante spelers op alle bestuurslagen bij alle sectorale beleidsmaatregelen betrekken. Dit omvat onder meer het bevorderen van de Territoriale Agenda in nationale strategische, ruimtelijke en territoriale planningsprocessen, partnerschapsovereenkomsten en programma's voor het cohesiebeleid van de EU, nationale herstelplannen en andere Europese fondsen. Daarbij wordt gewezen op het belang van het subsidiariteitsbeginsel om de aard van de gebieden te definiëren en te zorgen voor gerichte interventies en steun in elke lidstaat. Daarnaast omvat dit de bekendmaking van de Territoriale Agenda en de bevordering van territoriale cohesie op nationaal niveau, samen met vakministeries, lagere overheden en het maatschappelijk middenveld.
- (69) **Lagere overheden en subnationale instanties**, waaronder die op lokaal en regionaal niveau en hun nationale organisaties, worden verzocht de Territoriale Agenda toe te passen en stappen te ondernemen om hier relevante actoren bij

te betrekken. Dit houdt onder meer in dat zij de prioriteiten van de Territoriale Agenda in aanmerking moeten nemen in hun ruimtelijke ordening en overkoepelende ontwikkelingsstrategieën en -beleid en dat zij zich laten inspireren door proefacties en hun eigen voorstellen voor nieuwe proefacties moeten indienen. Zij worden met name aangemoedigd tot samenwerking met naburige gebieden en plaatsen met soortgelijke of complementaire mogelijkheden of uitdagingen, en met de betrokken actoren. Daarnaast worden lagere overheden verzocht actief deel te nemen aan regionale, nationale en Europese debatten over de toepassing van de Territoriale Agenda.

- (70) **De Europese Commissie** wordt verzocht bij te dragen aan de prioriteiten van de Territoriale Agenda en meer te doen ter bevordering van de territoriale cohesie in Europa en de territoriale dimensie van het beleid van de EU, en het sectorale beleid te coördineren. Hierbij kan worden gedacht aan het versterken van de territoriale dimensie in het Europees Semester en effectbeoordelingen met behulp van beschikbare instrumenten voor de beoordeling van territoriale effecten en een sterkere betrokkenheid van belanghebbenden, alsook aan het verder bevorderen — in het kader van het cohesiebeleid en ander relevant beleid van de EU — van geïntegreerde territoriale ontwikkeling, het gebruik van relevante hulpmiddelen en instrumenten, territoriale samenwerking en het navolgen van en zich laten inspireren door proefacties.
- (71) **Het Europees Parlement** wordt verzocht kennis te nemen van de Territoriale Agenda en de prioriteiten ervan te bespreken in de Commissie regionale ontwikkeling en in andere commissies en interfractiewerkgroepen met een territoriale dimensie. Dit kan het bevorderen van de prioriteiten van de Territoriale Agenda in het wetgevingsproces van de EU omvatten.
- (72) **Het Europees Comité van de Regio's** wordt, als adviesorgaan van de Europese Unie dat de regio's en gemeenten formeel vertegenwoordigt op EU-niveau, verzocht een bijdrage te leveren aan de toepassing en verdere ontwikkeling van de Territoriale Agenda. Daartoe wordt het Europees Comité van de Regio's verzocht zijn leden te informeren over de Territoriale Agenda en de voortgang van de uitvoering. Het wordt ook verzocht lokale en regionale overheden in Europa te stimuleren de Territoriale Agenda toe te passen, samen

te werken met naburige gebieden en plaatsen, te leren van proefacties en hun eigen voorstellen voor nieuwe proefacties in te dienen. Het Europees Comité van de Regio's wordt tevens verzocht de doelstellingen van de Territoriale Agenda op Europees niveau te bevorderen via zijn advieswerkzaamheden. Daarnaast wordt het verzocht het gebruik en de verdere ontwikkeling van territoriale hulpmiddelen en instrumenten zoals territoriale effectbeoordelingen, Europese groeperingen voor territoriale samenwerking en geïntegreerde territoriale ontwikkeling in het kader van het cohesiebeleid van de EU te stimuleren.

- (73) **Het Europees Economisch en Sociaal Comité** wordt verzocht zijn leden te informeren over de prioriteiten van de Territoriale Agenda en hen aan te moedigen samen te werken bij de uitvoering van de Territoriale Agenda. Dit betekent onder meer dat er moet worden gewezen op de belangrijke rol van maatschappelijke organisaties voor een duurzame toekomst voor alle plaatsen en dat de vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling en elk ander instrument ter vergemakkelijking van geïntegreerde territoriale ontwikkeling en samenwerking moet worden versterkt. Daarnaast wordt het verzocht om in beleidsdebatten op Europees niveau de prioriteiten van de Territoriale Agenda te bevorderen.
- (74) **De Europese Investeringsbank Groep** wordt verzocht de prioriteiten en acties van de Territoriale Agenda waar nodig te verwerken in haar benadering van het verstrekken van leningen, van het combineren van subsidies en leningen en van adviesdiensten. Daarbij moet ze rekening houden met de noodzaak om strategieën voor duurzame territoriale ontwikkeling te ondersteunen zonder de financiële discipline in gevaar te brengen. Aangezien de Europese Investeringsbank Groep een belangrijke rol kan spelen bij de financiering van duurzame investeringen van elke omvang op gebieden die onder de Territoriale Agenda vallen, wordt zij verzocht bij te dragen aan proefacties, met name om steun te verlenen aan de ontwikkeling van betere financieringsbenaderingen in de territoriale context ter aanvulling van de Europese Commissie. Het kan hierbij gaan om het ondersteunen van plaatsgerichte investeringen door middel van leningen, gecombineerde subsidies en leningen en het adviseren van

lidstaten en belangrijke actoren over de voorbereiding en uitvoering van territoriale projecten, en om het gebruik van financiële instrumenten.

- (75) **Europese en nationale organisaties** die zich bezighouden met ruimtelijke ontwikkeling en/of lokale en regionale overheden vertegenwoordigen, worden verzocht hun leden te informeren over de prioriteiten van de Territoriale Agenda en hen te stimuleren de Agenda toe te passen, samen te werken met naburige gebieden en plaatsen, te leren van pilot acties en hun eigen voorstellen voor nieuwe pilot acties in te dienen. Daarnaast worden zij aangemoedigd om in beleidsdebatten op transnationaal en Europees niveau de prioriteiten van de Territoriale Agenda te bevorderen.

Uitvoering door middel van specifieke acties

- (76) De acties om de Territoriale Agenda in de praktijk te brengen, kunnen op elk bestuursniveau worden ondernomen en kunnen een eigen karakter en oogmerk hebben. Elke belangrijke actor wordt verzocht de Territoriale Agenda uit te voeren in het kader van zijn reguliere mandaat. Alleen dan kunnen ruimtelijke ongelijkheden en de maatschappelijke transformatie naar een koolstof-/klimaatneutrale economie op passende wijze worden aangepakt.
- (77) Om inspiratie te bieden voor gezamenlijke acties in heel Europa worden tijdens pilot acties praktijken gedemonstreerd, getest en ontwikkeld die bijdragen tot de verwezenlijking van de prioriteiten van de Territoriale Agenda. Deze acties weerspiegelen dat het belang van plaatsgebonden beleid in toenemende mate wordt erkend door te laten zien op welke wijze actief aandacht wordt besteed aan de territoriale dimensie van regionaal, nationaal en Europees beleid. Zij zijn gericht op leren, het uitwisselen van beste praktijken, gezamenlijke werkgroepen die toekomsttrajecten ontwikkelen, of uitvoering. Iedereen wordt aangemoedigd deze acties nauwlettend te volgen, zich te laten inspireren en nieuwe acties voor te stellen. Acties die gericht zijn op de prioriteiten van de Europese Agenda Stad, het nieuwe Leipzig charter en de Territoriale Agenda kunnen de verbanden tussen stedelijk en territoriaal beleid versterken.

Coördinatie

- (78) De activiteiten van de Territoriale Agenda zullen worden gecoördineerd tijdens vergaderingen van de directeuren-generaal voor territoriale cohesie, voorbereid door het netwerk van contactpunten voor territoriale cohesie en ondersteund door de werkgroep inzake de Territoriale Agenda.
- (79) Het volgende Espon-samenwerkingsprogramma zal in versterkte mate steun en het advies blijven geven voor het uitvoeringsproces en aan de voorzitterschappen van de Raad van de EU, bv. door monitoringactiviteiten en gerichte communicatie van gegevens en kennis in verband met de Territoriale Agenda 2030.
- (80) Middels de coördinatieactiviteiten van de Territoriale Agenda 2030
- moet ervoor worden gezorgd dat de activiteiten en proefacties transparant zijn, worden opgezet met en ondersteund door (vertegenwoordigers van) de lidstaten, subnationale actoren en de Europese Commissie, met het oog op de wederzijdse versterking van en optimale impact op de beleidsvorming op EU- en nationaal niveau;
  - zal de voortgang van de uitvoering en de proefacties regelmatig worden geëvalueerd; en
  - worden de actoren op subnationaal, nationaal en Europees niveau geïnformeerd over de doelstellingen en prioriteiten van de Territoriale Agenda en over de voortgang bij de uitvoering.

Follow-up

- (81) Wij verzoeken de komende voorzitterschappen van de Raad van de EU om, naar aanleiding van de Territoriale Agenda 2030, actie te ondernemen en de communicatie, de toepassing en het beheer ervan verder te versterken:
- (82) **Mededeling** over de vorderingen bij de toepassing van de Territoriale Agenda en ter gelegenheid van het 25- en 30-jarig bestaan van het Europees Ruimtelijk Ontwikkelingsperspectief (1999) in 2024 en 2029 en het 20-jarig bestaan van de Territoriale Agenda (2007) in 2027.
- (83) **Toepassing** van de Territoriale Agenda, inclusief besprekingen over de voortgang, met inbegrip van proefacties.
- (84) **Bestuur** met speciale aandacht voor een inventarisatie in 2024, met inbegrip van evaluaties van het bestuur, de voortgang bij de uitvoering en de relevantie van de prioriteiten. Dit zal plaatsvinden in het licht van de voorbereidingen voor het cohesiebeleid van de EU na 2027. Het voorzitterschap van de Raad van de EU in de eerste helft van 2025 wordt verzocht een informele ministeriële bijeenkomst te organiseren met het oog op een besluit over een mogelijke verlenging van de Territoriale Agenda 2030.

